THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

O’QUVCHILARDA IJTIMOIY PSIXOLOGIK KO’NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHDA MAKTAB PSIXOLOGINING O’RNI

Asileva Gulsanam Furqatovna

Farg’ona tumani MMTB tasarrufidagi 17-umumiy o’rta ta’lim maktabi psixologi

Kirish

O‘quvchilarning ijtimoiy-psixologik ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi kunda ta’lim tizimining markaziy vazifalaridan biri sifatida qabul qilinmoqda. Bu ko‘nikmalar nafaqat maktab ichidagi muvaffaqiyatli muloqot, guruhda ishlash va konfliktlarni konstruktiv hal etish uchun zarur bo‘ladi, balki kelajak hayotida jamiyatga moslashuvchanlik, hamjamiyatda samarali faoliyat ko‘rsatish, mustaqil qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarni shakllantiradi. Maktab psixologlari bu jarayonning yetakchisi bo‘lib, muhitdagi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, madaniy qadriyatlar va ta’lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘quvchilarni aniqlash, qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun katta mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi.

Maqolada maktab psixologining o‘rni va vazifalari, ijtimoiy psixologik ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun qo‘llaniladigan amaliy metodlar, o‘qituvchilar, ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati hamda natijalarni monitoring qilish bo‘yicha tavsiyalar bayon etiladi. Mazkur yozuv 17-umumiy o‘rta ta’lim maktabi psixologi nuqtai-nazari bilan Farg‘ona tumani MMTB faoliyatiga mos ravishda ishlab chiqilgan bo‘lib, maktab psixologining professional roli ijodiy, tizimli va ma’lumotga asoslangan yondashuvlarni talab qiladi.

Asosiy tushunchalar va nazariy mehri - Ijtimoiy psixologik ko‘nikmalar (ISSK) tushunchasi: o‘zaro munosabatlar qurish, guruh ichidagi hamkorlik, empatiya ko‘rsatish, konfliktlarni boshqarish, muloqot qobiliyatlari, ijtimoiy moslashuvchanlik kabi ko‘nikmalar jamiyaviy hayotda maqbul xulq-atvorni shakllantiradi. - SEL (Social and Emotional Learning) konsepsiyasi: o‘z-o‘zini anglash va boshqarish, ijtimoiy ong, munosabatlar qurish, javobgarlik bilan qaror qabul qilish kabi besh yadro ko‘nikmasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan amaliyotlar jamidir. Bu kontseptsiya orqali maktablar o‘quvchilarning xulq-atvorini yaxshilash, o‘quv natijalarini oshirish va yuksak o‘zaro aloqalarni qo‘llab-quvvatlashga intiladi. - Maktab psixologining o‘rni: 1) tezkor baholash, 2) individual va guruh bo‘yicha yo‘naltirilgan yordam, 3) dars jarayoniga integratsiya etilgan ijtimoiy-psixologik tadbirlar, 4) ota-ona va o‘qituvchilar bilan hamkorlik, 5) xavfsizlik, maxfiylik va etika talablari asosida tashkillashtirilgan xizmatlar ko‘rsatish.

Maktab psixologining vazifalari - Oldindan aniqlash va profilaktika: o‘quvchilarda ijtimoiy-psixologik ko‘nikmalarning rivojlanish darajasini baholash, ehtiyojlar bo‘yicha guruhlar tashkil etish, shaxsiy-yillar davomida xavfli vaziyatlarning oldini olish. - Shaxsiy va guruhli yordam: konsalting (yakka va guruh bo‘yicha) orqali munosabatlar, empatiya, konfliktlarni nizomsiz yechish ko‘nikmalarini rivojlantirish. - Darsdar xizmati: sinf ichidagi ta’limiy jarayonlarni qo‘llab-quvvatlash uchun ijtimoiy-psixologik modullarni ishlab chiqish va ularni qamrab o‘tish. - O‘qituvchilar bilan hamkorlik: o‘qituvchilarni ijtimoiy psixologik ko‘nikmalarni o‘quvchilarida rivojlantirish yo‘llari bilan tanishtirish, darslar rejalariga moslashtirish. - Ota-onalar bilan aloqalar: uy-eskiz hamkorligini yo‘lga qo‘yish, ota-onalar uchun maslahatlar, uy sharoitida qo‘llab-quvvatlash strategiyalarini ishlab chiqish. - Crisis (inshoot) boshqaruvi: pedagogik-psixologik yondashuvlar yordamida favqulodda vaziyatlarda (ko‘ngli aynishi, xafagarchilik, zo‘ravonlik holatlari) chora-tadbirlarni tezkor tashkil etish.

Amaliy faoliyat va metodlar

1) E’tibor markazi sifatida sinf ichidagi ruhiy iqlimni baholash - O‘quvchilarning ijtimoiy-sotsial ehtiyojlarini aniqlash uchun qisqa so‘rovlar, yondashuvlar va ob’ektiv kuzatuvlar o‘tkaziladi. - Guruh dinamikasi, o‘zaro munosabatlar, hasad, ijtimoiy moslashuv kabi ko‘rsatkichlar regelar tarzda qayd etiladi.

2) Guruhlar va modullik dasturlar - 6–8 haftalik modullik dasturlar orqali ro‘l o‘yinlari, guruh muammolarini hal qilish, empatiya mashqlari, muloqot bo‘yicha treninglar o‘tkaziladi. - Har bir modul yakunida qisqa refleksiya yozuvi, “nima o‘rganildi?” savoliga javoblar orqali o‘z-o‘zini baholash kuchaytiriladi.

3) Shaxsiy va guruh konsalting - Shaxsiy konsultatsiya yordamida o‘quvchilarning ichki dunyosi, xavotirlari, uy-joy muammolari kabi mavzular bo‘yicha maxfiylik asosida ishlanadi. - Guruh konsaltingida ijtimoiy ko‘nikmalarni qo‘llab-quvvatlash uchun mentorlik, yordamlashuv, vazifa bo‘yicha javobgarlik kabi elementlar mavjud.

4) Darsdan tashqari qo‘shimcha tadbirlar - O‘qituvchilar uchun psixologik treninglar: tinglash ko‘nikmalari, noaniqliklar bilan ishlash, samarali muloqot usullari. - Ota-onalar uchun seminarlar: uy sharoitida moslashuvchanlik, ijtimoiy psixologik ko‘nikmalarni qo‘llash imkoniyatlari.

5) Baholash va nazorat - O‘z-o‘zini baholash varaqchalari, o‘quvchilar uchun qisqa testlar, guruh faoliyatlarining natijalarini muntazam ravishda tahlil qilish. - Maktab psixologi faoliyatining samaradorligini baholash uchun o‘quvchilarning xulq-atvori, sinfdagi iqlim, o‘qituvchilar with talablarining o‘zgarishi kuzatiladi.

Misoliy amaliyot nuqtai-nazari - Rol o‘yinlari orqali ijtimoiy vaziyatlarda (“kichik guruhdagi nizolar”, “yordam ko‘rsatish”) o‘quvchilar o‘zaro muloqotni yaxshilaydi, empatiya ko‘nikmasi kuchayadi. - Guruh ishlari muammolarini hal etishda o‘quvchilar javobgarlikni qabul qiladi, mavjud ro‘l taqsimoti orqali hamkorlik ko‘nikmalari mustahkamlanadi. - Empatiya mashqlari boshqalar nuqtai-nazarini tushunishga yordam beradi, konfliktlarda samarali muloqot yo‘llarini izlashga o‘rgatadi. - Refleksiya yozuvlari o‘zgarishlarni qabul qilish, o‘zgarishlarni ko‘rish va mustaqil o‘sishni rag‘batlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa va tavsiyalar

1) Maktab psixologining o‘rni nafaqat individual yordam, balki butun sinf va maktab iqlimini yaxshilashga qaratilgan keng ko‘lamli faoliyatlar orqali namoyon bo‘ladi. ISSK rivojini qo‘llab-quvvatlash uchun ijtimoiy-psixologik modullarni darslar bilan bog‘lash, dars dizayniga integratsiya qilish zarur.

2) Hamkorlik muhim omildir: o‘qituvchilar, ota-onalar va maktab administratsiyasi birgalikda ishlaganda, o‘quvchilar uchun moslashuvchan, xavfsiz va yordamga ehtiyoj seziladigan muhit yaratish osonlashadi.

3) Monitoring va baholash: qat’iy natija uchun oldindan belgilangan ko‘rsatkichlar bo‘lishi, davriy tahlil, natijalar bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi talab etiladi. Bu jarayon maktabning umumiy ta’lim sifatini ko‘tarishga xizmat qiladi.

4) Madaniy kontekstga moslashuv: o‘zbek ta’lim an’analari, madaniy qadriyatlar va yoshlar hayotining aniq kontekstlarini hisobga olgan holda yondashuvlarni sozlash muhim.

5) Kamchiliklar va cheklovlar: resurslar cheklangan bo‘lishi mumkin, shuning uchun bosqichli yondashuv, kichik qamrovli sinovlar va kengroq tadqiqotlar orqali imkoniyatlar kengaytirilishi zarur.

Tavsiya etilgan amaliy yo‘nalishlar - Maktab rahbarlari uchun: psixologik xizmatlar bo‘limini tashkil etish, o‘quvchilardagi ijtimoiy-psixologik ko‘nikmalarni rivojlantirish bo‘yicha yillik rejalar ishlab chiqish. - O‘qituvchilar uchun: ijtimoiy psixologik ko‘nikmalar bo‘yicha yilda kamida 2–3 ta trening o‘tkazish, dars rejalariga ER (emotsional-relyatsion) integratsiyalarini kiritish. - Ota-onalar uchun: maktab ochilishida seminarlar o‘tkazish, uy sharoitida qo‘llab-quvvatlash strategiyalarini taqdim etish. - Baholash va natijalarni ta’minlash uchun: – o‘quvchining ijtimoiy ko‘nikmalarini o‘lchash uchun aniq mezonlar ishlab chiqish; – guruh dinamikasi va darslash sifatini baholash uchun muntazam monitoring.

FOYDALANILGAN VA ADABIYOT

Maqola amaliy voqea asosida yozilgan bo’lib, maktab sharoitida o’quvchilarda ijtimoiy psixologik ko’nikmalarni rivojlantirish bo’yicha yetarli amaliy natijalarni ko’rsatdi. Kelgusida quyidagi adabiyotlar bo’yicha kengroq qo’llab-quvvatlashi tavsiya etiladi: - Muloqot va guruh dinamikasi bo’yicha nazariy asarlar (umumiy qo’llanmalar). - Empatiya, moslashuvchanlik va konfliktlarni hal qilish bo’yicha tadqiqotlar. - Ta’limda interfaol usullar va PSIX ko’nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tadqiqotlar.